

II. DISCUȚII ȘI NOTE

Despre o veche descoperire de stateri de aur la Dunărea de Jos: tezaurul de la Galați (IGCH 799)

Aurel VÎLCU*
și Emanuel PETAC**

Cea dintâi informație referitoare la descoperirea în împrejurimile Galațiului a unui tezaur de stateri de aur apare într-o relatare publicată de Al. Papadopol-Callimah în *Journal de Galatz*, nr. 15 din 13 august 1872. Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1868), membru al Societății Academice Române (1876) și vicepreședinte al Academiei Române, Al. Papadopol-Callimah a fost istoric, publicist și om politic, născut la Tecuci în 1833. A păstrat legătura cu locurile natale, ultimele clipe ale vieții petrecându-le la Tecuci. Dintre preocupările sale remarcăm publicarea unor lucrări care cuprind și istoria zonei de sud a Moldovei. Pasiunea pentru trecut este relevată de participarea la comisia înființată în scopul exploatării științifice a sitului arheologic de la Cucuteni, dar și de semnalarea unor descoperiri. În anul 1879 donează Academiei Române un stater de tip Alexandru cel Mare dintr-o descoperire făcută în împrejurimile orașului Galați. Cu acest prilej este menționat un alt stater de tip Alexandru cel Mare din aceeași descoperire, aflat în colecția Catinca Catargiu¹. Din păcate, staterul donat Academiei Române de către Al. Papadopol-Callimah nu mai poate fi identificat în prezent din cauza amestecării colecțiilor plecate la Moscova în anul 1916 și a returnării lor fără informațiile privind proveniența pieselor. Despre soarta celei de-a doua piese aflată în colecția Catargiu nu avem nicio informație. Celor doi stateri li se adaugă alți trei achiziționați în anul 1961 de Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române de la Elix Hailpen din Galați și care fac parte din tezaurul menționat de Al. Papadopol-Callimah ca fiind descoperit în 1872 sau mai înainte de această dată. Tot din împrejurimile Galațiului, dar fără să fie precizată vreo legătură cu tezaurul de stateri, provine o drahmă histriană găsită în 1872 și aflată în colecția lui Al. Papadopol-Callimah². Descoperirea unui tezaur mixt alcătuit din stateri și drahme istriene, așa cum sugera B. Mitrea în 1971³, nu se confirmă. De altfel, într-un articol publicat ulterior, B. Mitrea menționează drahma istrieană ca descoperire izolată din împrejurimile Galațiului⁴.

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române; e-mail: aurelvilcu@yahoo.com.

** Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române; e-mail: viorel.petac@gmail.com

¹ O. Iliescu în *Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei R.P.R.*, 8, 1963, p. 300.

² Într-un paragraf unde se vorbește de cetatea Istros, care a bătut monede de argint cu Castor și Polux, este inserată o notă cu următoarea mențiune: „Eu posed o astfel de monedă

găsită în 1872 în împrejurimile orașului Galați”, Al. Papadopol-Callimah, *Dunărea în literatură și în tradițiuni*, Analele Academiei Române, Seria a II-a, Secțiunea a II-a, Memorii, tom VII, 1884-1885, p. 361, nota 2.

³ B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia, N.S., 15, 1971, p. 399, nr. 6.

⁴ Idem, *Etape cronologice în relațiile Histriei cu geto-dacii pe baza monedelor*, Thraco-dacica, 5, 1984, p. 121.

Toate datele de care dispunem în acest moment indică descoperirea unui tezaur de stateri de aur de tip Alexandru cel Mare și Filip III în împrejurimile Galațiului, din care trei exemplare au fost achiziționate și se păstrează în prezent la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române și alte două (de tip Alexandru cel Mare) sunt doar menționate de Al. Papadopol-Callimah. O primă publicare, dar fără ilustrație, a celor trei stateri achiziționați de Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române a avut loc în anul 1963. S-a specificat atunci că doi stateri sunt de tip Alexandru cel Mare bătuți la Amphipolis și Coela și cel de-al treilea a fost pus în circulație în numele lui Filip III (323-317 a.Chr.)⁵. Descoperirea a fost semnalată mai întâi de B. Mitrea în cronică descoperirilor monetare din 1962⁶, cu o completare în 1967⁷. După informații oferite de B. Mitrea, cei trei stateri descoperiți în împrejurimile orașului Galați și achiziționați de Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române au fost incluși în cunoscutul repertoriu al tezaurilor grecești publicat în 1973 (IGCH)⁸, la numărul 799. Scurta notiță cuprinde și data de încheiere a tezaurului, propusă de B. Mitrea: anii c. 315-300 a.Chr. Relativ recent, cu prilejul publicării colecției de monede antice de aur păstrată la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române⁹, cei trei stateri au fost clasificați după cunoscutul catalog întocmit de M.J. Price¹⁰. Potrivit lucrării lui M.J. Price, unul dintre staterii de tip Alexandru cel Mare având drept siglă, pe revers, în câmp stânga, un trident cu vârful în jos ar fi fost bătut la Amphipolis în anii c. 330-320 a. Chr. (Price 172)¹¹, iar celălalt, având cornucopia pe revers, în câmp stânga, jos, ar proveni dintr-un atelier necunoscut de la Marea Neagră care a activat în anii c. 250-c. 200 (Price 1332)¹². Atribuirea și cronologia celui din urmă stater, în concordanță cu lucrarea întocmită de M.J. Price, pune la îndoială presupunerea că tezaurul descoperit în împrejurimile orașului Galați ar fi fost îngropat în perioada c. 315-300 a.Chr. Compararea acestui stater cu materialul numismatic publicat până în prezent oferă însă o perspectivă diferită în privința atribuirii și a momentului baterii. Din punct de vedere stilistic, reprezentările aflate pe avers și revers sugerează mai degrabă un atelier din Orientul Mijlociu. Un element important în atribuirea staterilor de tip Price 1332 poate fi forma de redare a legendei aflată pe revers. Legenda ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ în câmp stânga, întreruptă după litera I, apare în cazul unui grup de stateri atribuiți atelierului Susa și clasificați de către M.J. Price la numerele 3825-3826, 3828, 3831, 3835, 3838, 3839, 3841 a căror datare a fost propusă c. 325-c. 320, și la numerele 3844-3845, datați c. 320-c. 316. Aceste observații sugerează că staterii de tip Price 1332 fac parte dintre piesele atribuite atelierului Susa. Cronologia staterilor de tip Price 1332 este dificil de stabilit în acest moment, însă prin analogie cu celelalte piese din grupul atribuit atelierului Susa, o datare în intervalul 323-316 sau mai târziu, ar putea fi luată în calcul. O datare mult mai târzie, c. 250-c. 200 a.Chr., așa cum a fost propusă de către M.J. Price, nu este susținută de niciun argument. În acest stadiu al cercetării materialului numismatic, ipoteza baterii grupului de stateri în contextul luptelor pentru putere dintre diadohi din ultimele decenii ale secolului IV a.Chr. pare a fi plauzibilă. De altfel, și cea de-a treia piesă din tezaurul Galați, un stater bătut în numele lui Filip III în anii 319/318-318/317¹³, sugerează această încadrare.

În privința tezaurului de la Galați, cele trei piese păstrate în prezent la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei sugerează că data de încheiere ar putea fi după 317/316 a.Chr. În acest caz,

⁵ O. Iliescu, *op. cit.*, p. 300, nr. 115, p. 301, nr. 122, p. 306-307, nr. 162.

⁶ B. Mitrea, *Monnaies antiques et byzantines découvertes plus ou moins récemment en Roumanie*, Dacia, N.S., 6, 1962, p. 534.

⁷ Idem, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, Dacia, N.S., 11, 1967, p. 380.

⁸ *An Inventory of Greek Coin Hoards*, New York, 1973.

⁹ C. Preda, E. Petac, *Les monnaies d'or de la Bibliothèque*

de l'Académie Roumaine, I. Monnaies grecques et romaines, Wetteren, 2006.

¹⁰ M.J. Price, *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus*, Zürich-Londra, 1991.

¹¹ C. Preda, E. Petac, *op. cit.*, p. 19, nr. 41, dar fără a se menționa apartenența piesei la tezaurul Galați.

¹² *Ibidem*, p. 43, nr. 161.

¹³ M. Thompson, *Alexander's Drachm Mints, 2. Lampascus and Abydos*, Numismatic Studies, 19, New York, 1991, p. 39.

Fig. 1. Stateri de aur din tezaurul Galați.

descoperirea de la Galați se înscrie într-o serie de tezaure alcătuite din stateri de aur care se încheie în aceeași perioadă¹⁴: Gâldău, jud. Călărași (IGCH 774)¹⁵, Codlea, jud. Brașov (IGCH 409)¹⁶, Lărguța, raionul Cantemir, Rep. Moldova (IGCH 800)¹⁷, Faraoani (Faraonivka)¹⁸ și Sărata (Sarata)¹⁹, ambele în raionul Sarata, regiunea Odessa, Ucraina, la care se adaugă următoarele tezaure descoperite la sud de Dunăre: Jasna Poljana (IGCH 777)²⁰, Dobrogea 1954 (IGCH 796 ?²¹), Samovedene (IGCH 395)²² și Ruse 1979²³.

Constituirea acestor tezaure în ultimele decenii ale secolului IV a.Chr. are loc în contextul implicării orașelor vest-pontice și a populațiilor de la Dunărea de Jos în războaiele diadohilor, așa cum menționează sursele scrise. Revolta orașelor grecești aflate pe litoralul de vest al Mării Negre împotriva lui Lysimach a fost sprijinită direct de către rivalul său Antigonos, pe apă și pe uscat (Diodor XIX.73), dar și financiar²⁴. Lysimach are de înfruntat nu numai revolta orașelor grecești, dar și pe aliații lor, sciții și tracii plățiți, cel mai probabil, în monede din aur și argint. În acest context se pare că s-au constituit tezaurele menționate mai sus, printre care și cel descoperit în împrejurimile Galațiului.

¹⁴ O analiză a descoperirilor de stateri de aur la nordul Dunării la sfârșitul secolului IV a. Chr. la A. Vilcu, *La diffusion de l'or monnayé au nord du Danube à la fin du IVe siècle av. J.-C. et les guerres des diadoques*, Peuce, 13, 2015, p. 193-208.

¹⁵ B. Mitrea, *Stateri de aur de la Alexandru cel Mare descoperiți într-o așezare geto-dacă din estul Munteniei*, în *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1965, p. 73-79; idem, *Notă suplimentară cu privire la tezaurul de stateri de aur de la Alexandru cel Mare, descoperit la Gâldău (jud. Ialomița)*, SCN, 4, 1968, p. 327-330.

¹⁶ Idem, *Le trésor de statères d'or de Codlea*, în *Studia Paulo Naster Oblata, I, Numismatica antiqua*, Leuven, 1982, p. 65-73.

¹⁷ A.A. Nudelman, *Antičny klad iz sela Lărguța*, în *Trudy Gosudarstvennogo Istoriko-Kraevedčeskogo Muzeja MSSR*, 2, Chișinău, 1969, p. 129-133; G. Le Rider, *Le monnayage d'argent et d'or de Philippe II, frappé en Macédoine de 359 à 294*, Paris, 1977, p. 264-266; A. Vilcu, în *Monnaies et parures du Musée National d'Ethnographie et d'Histoire Naturelle de Chișinău*, Chișinău, 2014, p. 13-16.

¹⁸ S.A. Bulatovič, *Rasprotranenije zoloty monet Filipa II, Aleksandra i Lisimaha v severo-zapadnom Pričernomorije*,

în *Issledovanija po antičnoj arheologij iugo-zapada Ukrainskoj CCP*, Kiev, 1980, p. 64.

¹⁹ A.A. Nudelman, *Očerki istorii monetnogo obraščeniija v Dnestrovsko-Prutskom regione*, Chișinău, 1985, p. 159, nr. 4.

²⁰ G. Le Rider, *op. cit.*, p. 266-267.

²¹ Tezaurul apare în IGCH sub numele de Varna 1949, vezi B. Rousseva, *A new interpretation of the gold treasure from Dobroudja 1954 (IGCH 796?)* în J. Bouzek, L. Domaradzka (ed.), *The Culture of Thracians and their Neighbours*, în *Proceedings of the International Symposium in Memory of Prof. Mieczyslaw Domaradzki, with a Round Table "Archaeological Map of Bulgaria"*, BAR, I.S., 1350, Oxford, 2005, p. 253-258.

²² G. Le Rider, *op. cit.*, p. 259-261; B. Rousseva, *La circulation monétaire en Thrace pendant la haute époque hellénistique d'après un certain nombre de trésors trouvés en Bulgarie*, RN, 32, 1990, p. 17-27.

²³ *Ibidem*, p. 26.

²⁴ A. Vilcu, *La diffusion de l'or monnayé au nord du Danube à la fin du IVe siècle av. J.-C. et les guerres des diadoques*, Peuce, 13, 2015, p. 193-208.

Monede din tezaurul Galați (IGCH 799)

Alexandru III (336-323 a.Chr.)
Stateri antumi și postumi

Amphipolis

Av. Capul Athenei cu coif cu panaș spre dreapta.

Rv. Nike înaripată, în picioare, spre stânga, drapată cu chiton și himation, ținând cunună de lauri în mâna dreaptă și stylis în mâna stângă. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ în câmp dreapta. Trident cu vârful în jos, în câmp stânga.

1. AV → 8,50 g; 18 mm.

Price 172, anii 330-320 a.Chr.; C. Preda, E. Petac, *Les monnaies d'or de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine, I. Monnaies grecques et romaines*, Wetteren, 2006, p. 19, nr. 41.

Susa

Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus. ΒΑΣΙΛΕΩΣ în stânga și ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ în dreapta. Cornul abundenței în câmp stânga, jos.

2. AV ↑ 8,54 g; 19 mm.

Price 1332 dar atelier incert de la Marea Neagră, anii c. 250-200 a.Chr.; C. Preda, E. Petac, *op. cit.*, p. 43, nr. 161.

Filip III (323-317 a.Chr.)
Stater

Lampsacus

Av. Ca mai sus.

Rv. Ca mai sus. ΦΙΛΙΠΠΟΥ în câmp dreapta. Siglele ⚡ și Α̃ în câmp stânga.

3. AV ↙ 8,50 g; 17 mm.

Price P13A, anii 323-317; Thompson, *Lampsacus*, seria IX, anii 319/318-318/317; C. Preda, E. Petac, *op. cit.*, p. 47, nr. 179.

About an old discovery of gold stateres at the Lower Danube: Galați hoard (IGCH 799)

ABSTRACT

About the coin hoard discovered in the Galați surroundings we know few details. It seems that the hoard was discovered in 1872 or before. Documents in the archives mention two stateres of Alexander the Great type, one donated to the Romanian Academy and another one in a private collection. In 1963 three other stateres from the

hoard discovered in Galați were bought by the Coins Cabinet of the Romanian Academy Library. There are two staters of Alexander the Great type, the third one being struck by Philip III at Lampsacus (Price P13A, 323-317 BC; Thompson, *Lampsacus*, series IX, 319/318-318/317 BC). According to M.J. Price a gold stater of Alexander type was struck in Amphipolis (Price 172) and the second gold stater comes from an workshop from the Black Sea region (Price 1332, c. 250-200 BC). The numismatic material published shows that the staters Price 1332 have stylistic similarities with the gold issues from the Babylonian region. The legend ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ in left field, interrupted after I, reveal that the stater Price 1332 was struck in the same workshop like a group of staters attributed to Susa (Price 3825-3826, 3828, 3831, 3835, 3838, 3839, 3841 c. 325-c. 320 BC and Price 3844-3845, c. 320-c. 316 BC). In the case of the gold staters Price 1332 it is difficult to determine the chronology, but by analogy with the group of gold coins attributed to Susa, a dating between 323-316 BC or later, could be considered. The gold staters Price 1332 were issued in the Diadochi wars period and not in the second part of 3rd century BC.

In conclusion, from the Galați hoard are known five pieces: two staters of Alexander the Great type mentioned in the archives documents and the three staters preserved in the Coins Cabinet of the Romanian Academy Library. The latest stater shows that the hoard was buried after 317/316 BC.

FIGURES CAPTION

Fig. 1. Gold staters from the Galați hoard.

